ప్రవహించే నదీ ప్రవాహం

ఎ. చంద్రశేఖర్*

రెండు దశాబ్దాలుగా ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రజా ఉద్యమాలను తనదైన శైలిలో ప్రభావితం చేసిన వ్యక్తి బాలగోపాల్. ప్రజా ఉద్యమాలలో ఎదిగి, ప్రజా ఉద్యమాలలో భాగంగా వుంటూ, ప్రజా ఉద్యమాలకు మార్గదర్శకుడిగా ఎదిగిన వ్యక్తి. బాలగోపాల్ ఆలోచనలని, ఆచరణను విడివిడిగా చూడడం అసాధ్యం. తను ముందుగా ఎంచుకున్న ప్రణాళికతో ఉద్యమాలలోకి వచ్చినవాడు కాదు. అదే సమయంలో యాదృచ్ఛికంగా వచ్చినవాడూ కాదు. సంఘటనల పట్ల సామాజిక అణచివేతల పట్ల తీవ్రంగా ప్రభావితుడై ఆ సమయానికి సమస్య పరిష్కారానికి అతి చేరువగా వున్న ఉద్యమాలలో భాగమయ్యారు. బాలగోపాల్‌ను అర్థం చేసుకోవాలంటే ప్రవహించే నదీ ప్రవాహాన్ని అర్థం చేసుకోగలగాలి. నిరంతరం తనను తాను ప్రశ్నించుకుంటూ అతి తక్కువ అణిచివేత కలిగిన సమాజాన్ని చేరుకునే మార్గం కోసం నిరంతర అన్వేషణ చేసిన వ్యక్తి. బాలగోపాల్‌ను మూసపోసిన పాత్రలో వూహించి దానిలో ఆయన ఒదగలేదని నిందించడం మన హ్రస్వదృష్టే. ఏ జీవితమూ ఎప్పుడూ పోతపోసినట్లుగా వుండదు. ఒకవేళ వుంటే అది అత్యంత కృత్రిమ జీవితం అవుతుంది. అత్యంత సహజ జీవితాన్ని గడిపేందుకు ప్రయత్నం చేసిన వ్యక్తి ఆయన. కొన్ని సమయాల్లో బాలగోపాల్‌లోని 'మనిషి' ఇంత ఘర్షణకు లోనౌతూ కూడా సంయమనం కోల్పోకుండా ఉండటం అసాధ్యమనిపించి ఇతడు మనిషా? రాక్షసుడా? దేవుడా? అర్థమయ్యేదేకాదు. బాలగోపాల్ మానవహక్కుల, పౌరహక్కుల ఉద్యమాలకు చేసిన కృషిని వివిధ కోణాలలో ఇప్పటికే అనేకులు విశ్లేషించి వున్నారు. ఈ వ్యాసంలో రెండు విషయాలు మాత్రమే ప్రస్తావించే ప్రయత్నం చేస్తాను.

* మానవహక్కుల వేదిక రాష్ట్ర కార్యవర్గ సభ్యుడు, గుంతకల్

మొదటిది ప్రజాసంఘాలలో ఉత్పన్నమయ్యే విభేదాలను పరిష్కరించుకోవడానికి ఒక నాయకుడిగా ఆయన చేపట్టిన విధానం. 1980లలో బాలగోపాల్ పౌరహక్కుల సంఘంలో సభ్యత్వం తీసుకోవడానికి, ప్రధాన కార్యదర్శిగా బాధ్యతలు తీసుకోవడానికి మధ్య ఎక్కువ వ్యవధి లేదు. ఒక లెక్చరర్‌గా ఉద్యమంలో ప్రవేశించి ఒక సామాన్య లాయర్‌గా (ఆదాయపరంగా) నిష్క్రమించిన వ్యక్తి. రాజకీయాలను (విప్లవ) ప్రగాఢంగా విశ్వసించే సంస్థలో ప్రధాన కార్యదర్శిగా హక్కుల జీవితాన్ని ప్రారంభించి క్రమేపీ తనను తాను సమన్వయ పరుచుకుంటూ మానవ హక్కుల వేదిక ఏర్పాటులో కీలక పాత్ర వహించారు.

ఆయన నిబద్ధతే సంస్థకు బలం

ఈ పరిణామం అంత సులువుగా సరళంగా సాగినది కాదు. 1983 నుంచి 1998 వరకు ఎపిసిఎల్‌సి కొనసాగించిన ప్రతి ఉద్యమానికి ముందుండి నాయకత్వం వహించారు. సంస్థాగతంగా దాని నిర్మాణానికి అపారమైన కృషి చేశారు. ప్రజాసంఘాల సహాయ సహకారాలు వున్నప్పటికీ బాలగోపాల్ వ్యక్తిత్వం, జీవనశైలి అనేకుల్ని ఈ సంస్థలోకి ఆకర్షించాయి. ఇదే సమయంలో ఎపిసిఎల్‌సిలో నెలకొని వున్న రాజకీయ విభేదాలు నిర్మాణానికీ, పనివిధానానికీ ఆటంకంగా వుండటం బాలగోపాల్‌కి కొద్దిగా ఆశ్చర్యాన్నీ మరింత పట్టుదలనూ పెంచాయి అని చెప్పాలి. జిల్లాకమిటీల్లో వుండే విభేదాలను నిష్పక్షపాతంగా పరిష్కరించడం అనేక సందర్భాలలో ఆయా రాజకీయ అభిప్రాయాలు ఉన్నవారిని అసంతృప్తికి గురిచేసాయి. అయినా బాలగోపాల్ నిబద్ధత, పనితనం, నిజాయితీ కారణంగా ఆయా వర్గాలు ఆయన అభిప్రాయాలని ఆమోదించడం జరుగుతూ వచ్చింది. అయితే ఇది ఎంతోకాలం కొనసాగలేదు. క్రమేపీ పౌరహక్కుల ఉద్యమంలో రాజ్యహింసకే ప్రాధాన్యం కల్పించాలి అనే ఆలోచనా దృక్పథం మెజారిటీ దృక్పథంగా స్థిరపడుతున్న సమయంలో సమాజం నుంచి ప్రతినిత్యం ఎదురవుతున్న ప్రశ్నలకు జవాబుగా ఒక విశాల ప్రాతిపదికపైన పౌరహక్కుల ఉద్యమం నిర్మించబడాలనీ, అటువంటి ఉద్యమానికి ఆలోచనలలో మాత్రమే కాకుండా భౌతికంగా కూడా ఒక స్థానం వున్నదనీ దానికోసం కృషి చేయాలని బాలగోపాల్ ఒక నూతన ఆలోచనకు బీజం వేశాడు. ఈ ధోరణి నచ్చని మెజారిటీ సభ్యులు 1993 కర్నూలు మహాసభలలో ప్రధాన కార్యదర్శి నివేదికను తిరస్కరించడం జరిగింది. దాంతో బాలగోపాల్ నాయకత్వ బాధ్యతల నుంచి తప్పుకుంటానని చెప్పారు. అప్పుడు ఏ ప్రజాసంఘం తీసుకోని ఒక అసాధారణ నిర్ణయాన్ని ఎపిసిఎల్‌సి కార్యవర్గం తీసుకొంది. ప్రధానకార్యదర్శిగా బాలగోపాలే కొనసాగాలని పట్టుపట్టింది. అత్యంత ప్రజాస్వామిక విలువలు వున్న వ్యక్తిగా బాలగోపాల్ మెజారిటీ అభిప్రాయాన్ని గౌరవిస్తూనే సంస్థలో ఉత్పన్నమైన సంక్షోభాన్ని

రెండు సంవత్సరాలలో పరిష్కరించుకోవాలని చెప్పడమే కాక ఆ రెండు సంవత్సరాలు అన్ని జిల్లాల్లో 12 చర్చా పత్రాలపైన చర్చలు నిర్వహించి ప్రజాస్వామిక రాజకీయాలకి ఒక కొత్త నిర్వచనాన్ని ఇచ్చాడు. సాధారణంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రజా సంఘాల రాజకీయాలలో గ్రూపులు కట్టడం, ఒకరిపైన ఒకరు పన్నాగాలు పన్నడం వేయడం సహజం. కానీ బాలగోపాల్ అత్యంత పారదర్శకంగా తాను నమ్మిన సిద్ధాంతాన్నీ చర్చకు పెట్టి తను మైనారిటీలో వున్న విషయం తెలిసినప్పటికీ ఓపికగా ఆ కార్యక్రమాన్ని చివరి వరకు కొనసాగించాడు. 1998 గుంటూరు సభలలో బాలగోపాల్ అభిప్రాయాలు మెజారిటీ సభ్యుల తిరస్కారానికి గురి అయినప్పటికీ హైదరాబాద్‌లో మహాసభలు జరిగేంత వరకు సంస్థ కార్యకలాపాలకు ఏ మాత్రం విఘాతం కలగకుండా పని చేశారు. ఆ తరువాత నెలకు మానవ హక్కుల వేదికను ఏ హంగూ ఆర్భాటమూ లేకుండా తన సహచరులతో ఏర్పాటు చేయడం జరిగింది.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రజాసంఘాల రాజకీయాలతో పరిచయం వున్న వారికి ఏదైనా ఒక సంస్థ చీలిపోతే ఒకరిపైన ఒకరు వ్యక్తిగత ఆరోపణలు చేసుకోవడం, దూషించుకోవడం ఒక సంస్కృతిగా ఉందనే విషయం తెలిసిందే. అయితే ఎపిసిఎల్‌సి, మానవహక్కుల వేదిక రెండు సంస్థలుగా విడిపోయినప్పటికీ రాతల, కరపత్రాల యుద్ధాలు లేకుండా విడిపోవడం బాలగోపాల్ కారణంగానే సాధ్యమయింది. వ్యక్తుల మధ్య, సంస్థల్లోనూ, సంఘాలలోనూ పరస్పర విభేదాలు సహజమైనవే కాని వాటిని పరిష్కరించుకోవడానికి బాలగోపాల్ ఒక నూతన మార్గాన్ని మనకు అందచేశాడు. ఈ మార్గంలో ప్రయాణించడానికి మనపట్ల మనకు విశ్వాసం, నిజాయితీ, పారదర్శకత అవసరం. ఇవన్నీ కూడా నిండుగా వున్న మనిషి బాలగోపాల్. రాజకీయ పార్టీల ప్రత్యక్ష లేక పరోక్ష అండ లేకుండా ఏ ప్రజాసంఘం సుదీర్ఘ కాలం పనిచేయడం సాధ్యం కాదని నాలాంటి DOUBTING THOMASES బాలగోపాల్‌తో విభేదించడం జరిగింది. అయితే ప్రతి రాజకీయ ఆలోచనా తప్పనిసరిగా రాజకీయ పార్టీతో ముడిపడి వుండవలసిన అవసరం లేదు, పైపెచ్చు బలమైన భావాలు, ఆలోచనలు చరిత్రలో రాజకీయ పార్టీల అండ లేకుండానే మనగలిగాయి అని చెప్పడమే కాదు, మానవహక్కుల వేదిక ఏర్పాటు ద్వారా దాన్ని ఆచరణలో చూపించే ప్రయత్నం చేసాడు. మానవ హక్కుల వేదిక రాష్ట్రంలోని దాదాపు అన్ని జిల్లాల్లో నిర్మాణం కలిగి వుండటమే కాక చాలా సందర్భాల్లో అర్థవంతమైన పాత్ర వహించడం బాలగోపాల్ ఆలోచనకు బలం చేకూర్చింది.

నిబద్ధత కలిగిన వ్యక్తిగత జీవితంతోపాటు ఎదుటి మనిషి బలాన్ని, బలహీనతలను గుర్తించే నేర్పు, బలహీనతలను విమర్శించకుండా వారిలో పాజిటివ్ అంశాలు స్వీకరించి, వారిని, సంస్థను కూడా ముందుకు తీసుకెళ్ళగలిగిన సహనశీలి

బాలగోపాల్. ప్రజాసంఘాలలో జీవితకాలం పదవులు కలిగివుండే సంస్కృతి ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో చాలా సహజమైన విషయం. అయితే దీనికి భిన్నంగా సంస్థల్లో తప్పనిసరిగా అన్ని వర్గాలకు నాయకత్వ స్థానంలో అవకాశం కల్పించిన వ్యక్తి బాలగోపాల్. ఇది కేవలం ఒక ఆదర్శంగా కాక తానుగా కృషి చేసి, ఆచరణలోకి తెచ్చిన వ్యక్తి.

సమకాలీన ప్రాపంచిక పరిణామాలలో హక్కుల సంఘాల మనుగడ ప్రశ్నార్థకంగా మారినపుడు ప్రతి ఒక్కరిలో వుండే మానవీయ దృక్కోణమే మన సంస్థలకు బలం అని బాలగోపాల్ నమ్మడమే కాదు దానిపై పూర్తి విశ్వాసంతో ముందుకెళ్ళినవాడు. కాశ్మీర్‌లో, మణిపూర్‌లో, ఛత్తీస్‌గఢ్‌లో కొన్ని సందర్భాలలో ముందుకెళ్ళడం ప్రమాదకరమని భావిస్తున్న సమయాలలో కూడా చాలా ఓపికగా, ఒకింత సాహసంతో సత్యం పక్షాన మనం వున్నాము, మనం నిర్భయంగా ముందుకు వెళ్ళవచ్చునని వెన్నుతట్టి ముందుకు నడిపినవాడు. సంస్థల నిర్మాణంలో మనుషుల పట్ల నమ్మకం, నాయకత్వం పట్ల విశ్వాసం రెండూ అవసరమే. ఈ రెండింటి మేలు కలయికే బాలగోపాల్.

రాయలసీమలో ఎన్నో కార్యక్రమాలు

నేను ప్రస్తావించదలచుకున్న రెండవ అంశం రాయలసీమతో బాలగోపాల్‌కి వుండే అనుబంధం. బాలగోపాల్ మరణించిన తరువాత అనంతపురంవారు, కడపవారు, తిరుపతివారు బాలగోపాల్ మావాడంటే మావాడు అన్నారు. బాలగోపాల్ రాయలసీమలోని అన్ని ప్రాంతాలకు చెందినవాడు. కర్నూలు జిల్లాలోని పత్తికొండ, ఆదోని, ఎమ్మిగనూరు, నంద్యాలలో బాలగోపాల్ పదులసార్లు పర్యటించారు. కర్నూలు దక్షిణ తాలూకాలలో కొనసాగుతున్న దళిత వివక్షకు వ్యతిరేకంగా అనేక కరపత్రాలను, పాదయాత్రలను, సభలను నిర్వహించారు. ఈ తాలూకాలలో దళిత చైతన్యానికి బాలగోపాలే ప్రధాన కారణమంటే ఆశ్చర్యం కాదు. అదేవిధంగా అనంతపురం కరువుపైన 1990లోనే 'కరువు యాత్ర' చేసి అనంతపురం కరువుపైన పుస్తకాన్ని తీసుకొని రావడంలో బాలగోపాల్ కీలకపాత్ర పోషించారు. చిత్తూరు జిల్లాలో నరేన్ సహకారంతో భూసంస్కరణలు, మిగులు భూమి పంపకాలు, దళిత చైతన్య యాత్రలు నిర్వహించారు. చిత్తూరు జిల్లా వ్యవసాయ ప్రాంతాలు బాగుపడాలి అంటే చెరువులు బాగుపడాలి అని చెరువు చెరువునూ సందర్శించి గ్రామీణ నీటి అవసరాలకై ఉద్యమ నిర్మాణానికి కృషి చేశారు. అడవి ఏనుగులు పంట పొలాలపై పడి దాడులు చేసి వందల ఎకరాల పంటలను ధ్వంసం చేస్తుంటే ప్రభుత్వం ఇది సహజ పరిణామమే అని భావిస్తున్న తరుణంలో ఏనుగుల బారి నుండి రైతాంగాన్ని రక్షించేదుకు

కరపత్రాలు, పుస్తకాలు, పాదయాత్రలు బాలగోపాల్ నాయకత్వంలో జరిగాయి. కడప జిల్లాలో సున్నపురాయి మైనింగ్ కారణంగా విచ్ఛిన్నమవుతున్న కార్మికుల జీవితాల, ప్రకృతి వనరుల రక్షణకూ పరిరక్షణకై చేపట్టాల్సిన చర్యలపై ఊరూరు తిరిగి ప్రచారం చేశారు. వై.ఎస్. రాజశేఖరరెడ్డి తండ్రి రాజారెడ్డి పులివెందులలో ఎరుకలవారి గుడిసెలకు నిప్పుపెట్టి వారి భూములను ఆక్రమించుకొన్నప్పుడు రాజారెడ్డి చర్యలపై కరపత్రం ప్రచురించి బాహ్యప్రపంచానికి వారి నిజ స్వరూపాన్ని బహిర్గతపరిచారు.

పంచాయితీ ఎన్నికలపుడూ, పార్లమెంటు ఎన్నికలపుడూ 1991 తర్వాత అన్ని ఎన్నికలపుడూ "బాంబులు వద్దు, తుపాకులు వద్దు, సాగునీరు కావాలి, తాగునీరు కావాలి" అని గ్రామగ్రామాన పాదయాత్రలు చేసాము. ఓటుహక్కు ప్రజాస్వామిక హక్కు, మన ఓట్లు మనమే వేసుకుందాము అని పెద్దఎత్తున ఎన్నికల ముందు ప్రచారాన్ని కొనసాగించాము. అంతే కాక, ఎన్నికల దినాలలో ఫ్యాక్షన్ గ్రామాలైన బనగానపల్లి, అవుకు, కోయలకుంట్ల, ఆళ్ళగడ్డ, వెంకటాపురం, ధర్మవరం ప్రాంతాలలో ఎలక్షన్ వాచ్ కూడా నిర్వహించి ఎన్నికలలో అక్రమాలను వెలుగులోకి తీసుకువచ్చాము. ఇవన్నీ బాలగోపాల్ నాయకత్వంలో అమలైన కార్యక్రమాలే. ఇవి నాకు గుర్తున్న కొన్ని సంఘటనలు, నిజనిర్ధారణలు మాత్రమే.

ఫ్యాక్షన్ అధ్యయనానికి ఆద్యుడు

రాయలసీమ చరిత్రకు, రాయలసీమ ప్రజలకు బాలగోపాల్ చేసిన అపార సేవ ఆయన ఒంటి చేత్తో రాసిన మూడు పుస్తకాలు - కర్నూలు పాలెగాళ్ళు, కడపజిల్లాలో కొత్త పాలెగాళ్ళు, కరువు జిల్లాలో పాలెగాళ్ళు. ప్రజా ఉద్యమకారుడే కాక చరిత్ర రచయితగా బాలగోపాల్ ఒక కొత్త మార్గాన్ని ఈ పుస్తకాల ద్వారా నిర్దేశించాడు. చరిత్రను లిఖించేందుకు గ్రంథాలయాలు, వార్తాపత్రికలు, కొంత మంది వ్యక్తుల పరిచయాలు, ముఖాముఖీలు చాలనుకునే యుగంలో ప్రజల దగ్గరకు వెళ్ళి, ప్రజల చరిత్రను నిర్మించాలి అనే ప్రగాఢమైన విశ్వాసంతో ఈ మూడు జిల్లాల్లో వందలాది గ్రామాలను సందర్శించి కొన్ని సమయాలలో అత్యంత సాహసంతో (అనంతపురం జిల్లా విప్లవ పార్టీల రహస్య స్థావరాలలో అర్థరాత్రులలో అడవులలో మోటారు బైకు ప్రయాణము) ప్రయాణాలు చేస్తూ కొన్ని వందలమంది సామాన్య ప్రజలని, ఇంచు మించుగా ఫ్యాక్షన్ నాయకులందరినీ కలిసి ఈ రచనలు చేసారు. ఈ రోజు చరిత్ర పరిశీలకులకు, పోలీసులకు, సినీ నిర్మాతలకు రాయలసీమ ఫ్యాక్షన్లను అర్థం చేసుకోవాలంటే ఇవే మూల గ్రంథాలు. ఫ్యాక్షన్‌కి కొత్త నిర్వచనాన్ని ఇవ్వడమే కాక ఫ్యాక్షన్ నాయకులను అసహ్యించుకునే చైతన్యాన్ని కల్పించడానికి కోసం ఏర్పడిన రాయలసీమ ప్రజా సమితిలో బాలగోపాల్ ఒక కీలక పాత్ర వహించాడు. రాయలసీమ

భూస్వామ్య సంస్కృతికి వ్యతిరేకంగా జరిగిన ప్రచార పోరాటంలో ముందు భాగాన వుండి రాయలసీమ సామాన్య ప్రజలకు కొత్త ఆశలు చిగురించడానికి కారణభూతుడు అయ్యాడు. మొట్టమొదటిసారిగా రాయలసీమ ప్రజాప్రతినిధులుగా కొనసాగుతున్న రాజకీయ నాయకుల నిజస్వరూపాన్ని అక్షరరూపంగా ప్రపంచానికి తెలియచేయడమే కాక రాయలసీమ ప్రజల పరాధీనతకు కారణాలు సహేతుకంగా ఎత్తి చూపాడు. 1980 నుండి 2005 వరకు సమకాలీన రాయలసీమ చరిత్రలో వచ్చిన రాజకీయ మార్పులు ఏమాత్రం ఫ్యాక్షన్ స్వరూపాన్ని మార్చలేదనీ పైపెచ్చు ఫ్యాక్షన్ సంస్కృతి పెరగడానికి, హింస పెచ్చరిల్లడానికీ దోహదం చేసిందనీ స్పష్టం చేసాడు.

బాలగోపాల్ గురించి సంక్షిప్తంగా రాయడం అసాధ్యమైన విషయం కానీ కొన్ని విషయాలైనా అందరితో పంచుకోవడం ఒక కనీస కర్తవ్యంగా భావించి ఇది రాశాను. వ్యక్తిని కించపరిచే ప్రయత్నాలకు బాలగోపాల్ ఏ రోజూ పాల్పడలేదు. విమర్శలకు జవాబు మన కార్యాచరణ మాత్రమే అని ప్రగాఢంగా విశ్వసించి ఆచరించిన వ్యక్తి బాలగోపాల్. ఆయనంతటి సమన్వయం, నమ్మిన విశ్వాసాలపట్ల నమ్మకం, నిజాయితీ కలిగి ఉండటం ఎవ్వరికీ సాధ్యం కానప్పటికీ బాలగోపాల్ మార్గమే ఆచరణీయం.